

Ks. Piotr Łabuda*

UPJP II w Krakowie Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie

JAN I JEZUS W EWANGELII DZIECIĘCTWA – TRADYCJA I REDAKCJA

Słowa klucze:

Ewangelia dziecięctwa, Jan Chrzciciel, Jezus, historyczność, redakcja

Treść:

- I. Tradycja i redakcja
- II. Jezus i Jan Chrzciciel

Łk 1,5-2,52 tworzy zwartą całość charakteryzującą się jednorodnością tematyczną oraz spójnością kompozycji i stylu, co potwierdza, iż Łukasz jest prawdziwym historykiem, teologiem, a równocześnie artystą¹. Skomplikowana i długa tradycja i redakcja tej części dzieła Łukaszowego służy ukazaniu relacji panującej między Janem i Jezusem. Relacja ta w przekazie św. Łukasza jest specyficzna i być może wpływa z wydarzeń i relacji, jakie panowały między wspólnotą uczniów Jezusa i joannitami.

I. TRADYCJA I REDAKCJA

Tradycyjnie ta część dzieła Łukaszowego, poprzedzająca przygotowanie Jezusa do wystąpienia, działalności w Galilei, drogę do Jerozolimy i wydarzenia mające miejsce w Jerozolimie, określana jest terminem „Ewangelii dzie-

* Ks. Piotr Łabuda, dr teologii biblijnej, wykładowca Nowego Testamentu w UPJP II w Krakowie WT oraz w WSD w Gródku Podolskim na Ukrainie. Autor licznych opracowań szczególnie z zakresu proforystyki biblijnej.

¹ Por. F. Bovon, *Das Evangelium nach Lukas (Lk 1,1-9,50)*, EKK, t. III/1, Zürich-Neukirchen – Vluyn 1989, s. 45; J. Nolland, *Luke (1-9,20)*, WBC vol. 35a, Dallas 1989, s. 18; M. Coleridge, *The Birth of the Lukan Narrative. Narrative as Christology in Luke 1 – 2*, JSNTSup 88, Sheffield 1993, s. 11-26 z wypisem bibliograficznym; S. Grasso, *Luca. Traduzione e commento*, Roma 1999, s. 33-35.

cięctwa”, choć traktuje nie tylko o czasie dziecięctwa Jezusa² Po narracji o dziecięctwie następuje relacja o działalności dojrzałego Jana i Jezusa. Z tekstu znikają pozostali bohaterowie Ewangelii dziecięctwa, którzy niejako wypełnili swoją misję. W opinii części komentatorów poruszenie się nienarodzonego Jana w łonie matki (Łk 1,41), a także odnalezienie dwunastoletniego Jezusa w świątyni (Łk 2,41-52) można traktować jako pomost łączący Ewangelię dziecięctwa z dalszą częścią dzieła Łukasza (Łk 3,1). Pojawiająca się w Łk 8,19-21 Maryja w pewnej mierze pełni inną rolę niż w narracji dziecięctwa³

Narracja o dziecięctwie prawdopodobnie nie należała do pierwotnego kerygmatu. Przypuszczalnie nie była też szczególnie popularna we wspólnocie pierwotnego Kościoła. Wydaje się, iż powstała i została dodana w późniejszym etapie formowania się przekazu⁴ Potwierdzeniem takiej opinii wydaje się być fakt, że ani autor najstarszej Ewangelii, św. Marek, ani św. Jan nie poprzedzili swoich dzieł tymi opisami. Być może wprowadzenie Ewangelii dziecięctwa wynikało z zainteresowania się wspólnoty tematem pochodzenia i tożsamości Jezusa. To zainteresowanie potem znalazło swoją kontynuację w księgach apokryficznych.

W opinii komentatorów narracja dziecięctwa została w znaczącej mierze skomponowana przez Łukasza na podstawie informacji pozyskanych z różnych tradycji, a być może także imitacji motywów starotestamentalnych. Dwa pierwsze rozdziały są niezwykle mocno zakorzenione w tradycji starotestamentalnej i nawiązują do tamtejszych prototypów (np. Sdz 13,2-7; 1 Sm 1-3). Wydaje się, iż do tych tekstów należały także m.in. przekazy odnoszące się do czasów mesjańskich, nadejścia wielkiego i wspaniałego dnia Pańskiego i przyjścia Pana do swojej świątyni (Dn 9,20-26; 10,7.12.16-17; Ml 2,6; 3,1.23-24). Ważnym elementem, do którego wydaje się nawiązywać Łukasz, jest wiara bohaterów starotestamentalnych, która jest niejako zapowiedzią wiary pierwszych chrześcijan jerozolimskich⁵ Całość Ewangelii

² Por. W. Wilkens, *Die theologische Struktur der Komposition des Lukasevangelium*, „Theologische Zeitschrift” 34 (1978), s. 1n.; G. Rossé, *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, Roma 2006, s. 37.

³ Por. J. Nolland, *Luke (1-9,20)*, dz. cyt., s. 19. Niektórzy przyjmują jednak nieco inny układ trzeciej Ewangelii, w której Ewangelia dziecięctwa przynależy do większej części. Kwestionują oni stanowisko, według którego nie można ustanowić łączności między narracją Łk 1,5 – 2,52 a Łk 3,1n. Według nich tak Łk 1,5 – 2,52, jak i kolejny Łk 3,1n. ma charakter wprowadzający, stąd też zasadne jest uznanie części wprowadzającej Ewangelii w ramach Łk 1,5 – 4,13/14, a nawet do Łk 4,30/31. Opinie na temat literackiej struktury i prób przyporządkowań Łk 1,5-2,52 do większej całości zob.: F. Ó Fearghail, *The Introduction to Luke-Acts. A Study of the Role of Lk 1,1-4,44 in the Composition of Luke's Two-Volume Work*, AnB 126, Roma 1991, s. 9-10.

⁴ Ewangelie opierają się na wczesnochrześcijańskich kerygmatach, których fragmenty zachowały się w 1 Tes 1,9-10; 1 Kor 15,3-4; Rz 1,3-4 a prawdopodobnie również w Dz 2,23-24.32.36; 3,14-15; 4,10; 10,39b-40 (por. J. Fitzmyer, *The Gospel According to Luke [I-IX]*, AB 28, New York 1981, s. 305n).

⁵ Por. J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 316. M.D. Goulder widzi w narracjach o dziecięctwie kalendarzowe nawiązania do Rdz 17 – 37 (por. M.D. Goulder, *Midrash and Lektion in Matthew: The Speaker's Lectures in Biblical Studies 1969-71*, London 1974,

dzieciństwa rozpoczyna się i kończy w świątyni jerozolimskiej, co wyznacza niejako ramy całego przekazu⁶

W przeszłości uznawano tezę o aramejskim pochodzeniu źródeł narracji o dziecięctwie⁷ Obecnie jednak nie znajduje ona szerszej akceptacji. Wskazuje się natomiast, że narracja Łk 1,5 – 2,52 jest podobna do haggadycznych pouczeń synagogałnych, rozwijających teksty starotestamentalne dla wydobycia głębszego znaczenia przedstawianych wydarzeń i zachęcenia słuchaczy do zajęcia wobec nich stanowiska. Niektórzy, idąc jeszcze dalej, określają Łukasową narrację o dziecięctwie mianem szeroko rozumianego midraszu⁸ Trudno jednak się z tym zgodzić. Ewangelia Łukasza ma co prawda silne zabarwienie semickie, jednak nie cytuje on jak Mateusz Starego Testamentu. Midrasz zaś wychodzi od tekstu starotestamentalnego⁹ Prawdą jest jednak, że w Łk 1 – 2 ewangelista wydaje się nawiązywać do żydowskich tekstów apokaliptycznych, szczególnie w opisach objawień anioła Gabriela (Łk 1,11-20.26-38; 2,9-14). Obok nawiązań do przekazów starotestamentalnych komentatorzy zauważają także paralele do narracji o dziecięctwie i młodości bohaterów literatury grecko-rzymskiej¹⁰

W przekazie dzieciństwa według św. Łukasza można wskazać pewne elementy „wspólne” z narracją Mateusza¹¹, które – jak się wydaje – Łukasz

s. 452-459). Inni komentatorzy widzą w Łk 1,5 – 2,52 zastosowanie porządku z Rdz 17 – 43 (por. C.T. Ruddick, *Birth Narratives in Genesis and Luke*, „Novum Testamentum” 12 [1970], s. 343-348) T.L. Brodie natomiast wskazuje, iż Ewangelia dzieciństwa jest imitacją ksiąg Sędziów, Kronik i Królewskich (por. T.L. Brodie, *A New Temple and a New Law. The Unity and Chronicler-Based Nature of Luke 1:1-4:22a*, „Journal for the Study of the New Testament” 5 [1979], s. 21-37; tenże, *The Birthing of the New Testament*, 2004, s. 284-289).

⁶ Por. R. Laurentin, *Structure et théologie de Luc I-II*, Paris: Gabalda 1957, s. 26-33; tenże, *I Vangeli del Natale*, Roma 1987, s. 77-80; J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne*, w: *Wstęp do Nowego Testamentu*, red. R. Rubinkiewicz, Poznań 1996, s. 221; J. Łach, *Dziecię się nam narodziło. W kręgu teologii dzieciństwa Jezusa*, Częstochowa 2001, s. 87.

⁷ Por. F. Godet, *Commentaire sur L'Évangile de Saint Luc*, vol. I, Paris 1872, s. 85; A. Plummer, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to S. Luke*, ICC, Edinburg 2004, s. XXVI.

⁸ Por. J. Nolland, *Luke (1-9,20)*, dz. cyt., s. 19-20; F. Bovon, *Lukas (Lk 1,1-9,50)*, dz. cyt., s. 45. Wskazywanie na podobieństwa między Łk 1 – 2 a żydowskim sposobem refleksji nad tekstem biblijnym nie umniejsza żadną miarą historyczności narracji (por. szerzej: C. Perrot, *Les récits d'enfance dans la Haggada antérieure au ille siècle de notre ère*, „Recherches de science religieuse” 55 [1967], s. 481-518).

⁹ Por. A.O. Wright, *The Literary Genre Midrash*, „Catholic Biblical Quarterly” 28 (1966), s. 454-456; J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 308-309; L. Haas, *Bibliography on Midrash*, w: *The Study of Ancient Judaism. Mishnah, Midrash, Siddur*, red. J. Neusner, New Jersey 1981, s. 93-103.

¹⁰ Por. G. Erdmann, *Die Vorgeschichten des Lukas- und Matthäus-Evangeliums und Vergils vierte Ekloge*, FRLANT 47, Göttingen 1932, s. 8; J.-P. Audet, *Auteur de la théologie de Luc I-II*, „Sciences Ecclésiastiques” 11 (1959), s. 412n; J. Nolland, *Luke (1-9,20)*, dz. cyt., s. 19.

¹¹ Łk 1,5 – Mt 2,1; Łk 1,27.34; 2,5 – Mt 1,18; Łk 1,27; 2,4 – Mt 1,16, 20; Łk 1,28-30 – Mt 1,20-21; Łk 1,32 – Mt 1,1; Łk 1,35 – Mt 1,18-20; Łk 1,34 – Mt 1,18-25; Łk 1,31 – Mt 1,21; Łk 2,11 – Mt 1,21; Łk 2,4-7 – Mt 1,24-25; Łk 2,4-7 – Mt 2,1; Łk 2,39.51 – Mt 2,22-23.

mógł przejąć z wcześniejszej tradycji chrześcijańskiej – choć pamiętać należy, iż Mateusz i Łukasz nie mają wspólnych takich samych epizodów¹² Obok tych elementów autor trzeciej Ewangelii wykorzystał w redakcji także inny dostępny mu materiał źródłowy: pisemny bądź ustny. Ze źródeł żydowsko-chrześcijańskich wydają się pochodzić kantyki: *Magnificat* (Łk 1,46-55), *Benedictus* (Łk 1,67-79), *Teraz, o Panie* (Łk 2,29-32), być może także ostatnie wersy drugiego rozdziału (2,41-50). Z wcześniejszego źródła przypisywanego wspólnocie Jana Chrzciciela mogą pochodzić obszerne części historii zwiastowania narodzin Jana (1,5-25), historia jego narodzin, obrzezania i okazania (Łk 1,57-66b)¹³

Badając zależności narracji dziecięstwa względem świata semickiego i kultury hellenistycznej, komentatorzy stawiają pytanie o język źródeł, z których czerpał autor trzeciej Ewangelii. Pytanie to jest zasadne, gdyż język grecki Łk 1,5 – 2,52 ma w znaczącej mierze charakter semicki. Stąd też niektórzy wskazują, iż Łukasz przetłumaczył część materiałów ze źródła hebrajskiego bądź aramejskiego. Inni uważają, iż Łukasz korzystał z istniejącego tłumaczenia źródła semickiego na język grecki¹⁴

Nawiązywanie i występowanie hebraizmów i septuagintyzmów, wydaje się wynikać z zamysłu Łukasza, który chciał uchodzić za kontynuatora Pisma. Stąd też wykorzystał wzorce – niejako kontynuując zapisywanie świętej historii. Część komentatorów przyjmuje, iż tekst Łk 1,5 – 2,52 można określić mianem tradycji żydowskiej w języku greckim. Pewne jego fragmenty mogły pochodzić z kręgów ruchu Jana Chrzciciela¹⁵ Łukasz zapewne

Por. J. Schmid, *Das Evangelium nach Lukas*, RNT 3, Regensburg 1955, s. 90; O. Schneider, *Das Evangelium nach Lukas. Kapitel 1-10*, OTNT 3:1, Gütersloh – Würzburg 1977, s. 78; J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 307; R.E. Brown, *The Birth of the Messiah: A Commentary on the Infancy Narratives in Matthew and Luke*, New York 1993, s. 34n.

¹² Opinie M.D. Goulder'a i R.H. Gundry'ego w tym względzie (por. M.D. Goulder, *Midrash and Lektion in Matthew*; R.H. Gundry, *Matthew: A Commentary on His Handbook for a Mixed Church under Persecution*, Grand Rapids ²1994) są uznawane za marginalne.

¹³ Źródło jednak Janowe nie jest powszechnie przyjmowane. W opinii części komentatorów, materiały traktujące o Janie Chrzcicielu mogą pochodzić z najstarszych przekazów chrześcijańskich relacjonujących tak wydarzenia z życia tak Jana, jak i Jezusa (por. W. Wink, *John the Baptist in the Gospel Tradition*, Grand Rapids ²1994, s. 42n.; J. Nolland, *Luke [1-9,20]*, dz. cyt., s. 21).

¹⁴ Por. J.A. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 312; J. Nolland, *Luke (1-9,20)*, dz. cyt., s. 22n.

¹⁵ Por. M. Dibelius, *Jungfrauensohn und Krippenkind. Untersuchungen zur Geburtsstgeschichte Jesu im Lukas-Evangelium*, w: *Botschaft und Geschichte. Gesammelte Aufsätze I. Zur Evangelienforschung*, red. G. Bornkamm, Tübingen 1953, s. 3-8; G. Erdmann, *Die Vorgeschichten*, dz. cyt., s. 50-53; P. Winter, *The Proto-Source of Luke I*, „*Novum Testamentum*” 1 (1956), s. 184-199; F. Bovon, *Lukas (Lk 1,1-9,50)*, dz. cyt., s. 48. Inni określają źródłowe materiały Łukasza mianem najstarszej chrześcijańskiej historiografii, zainspirowanej przez chrześcijan, którzy opowiadali o działalności Jana i Jezusa (por. W. Wink, *John*, s. 42-82). Są także opinie kwestionujące przyjęcie dokumentu pochodzącego z kręgów Jana Chrzciciela. Inni, np. Goulder i Anderson, uznają Ewangelię dziecięstwa za wolną kompozycję Łukasza, który posługiwał się językiem hebrajskim – stąd też liczne hebraizmy (por. J. Nolland, *Luke [1-9,20]*, dz. cyt., s. 22).

korzystał z różnych źródeł, które przepracował w duchu swoich teologicznych zamierzeń, czyniąc je integralną częścią swojego dzieła¹⁶

W opinii części komentatorów najstarsza część przekazu Łukasowego rozpoczynała się – podobnie jak dzieło Marka – od wystąpienia Jana (Łk 3,1nn.). Opis ten prawdopodobnie następował bezpośrednio po prologu (Łk 1,1-4), analogicznie jak to jest w Ewangelii Jana. Takie uznanie pierwotnej konstrukcji trzeciej Ewangelii pozwala lepiej zrozumieć formułę wprowadzającą Łk 3,1-2 – osadzenie wydarzeń w realiach historycznych, podobnie jak w Łk 2,1-2¹⁷ Wydaje się, iż Łukasz zredagował najpierw Ewangelię, zaczynając od 3,1n., potem dokonał redakcji Dziejów Apostolskich, a dopiero na końcu włączył do Ewangelii narrację dziecięctwa¹⁸ Być może także sama narracja dziecięctwa też nie od razu została włączona do Ewangelii w całości. Mogła być uzupełniana dodatkami (np. *Magnificat, Benedictus*)¹⁹ W związku z późniejszym dołączeniem Łk 1,5 – 2,52 do kerygmatu wspólnoty, często jest kwestionowana wartość historyczna tej części tradycji ewangelicznej. Na podstawie jednak podobieństw i zgodności między tradycją Łukasza i Mateusza, które to tradycje wydają się pochodzić ze wcześniejszych i wiarogodnych tradycji, znacząca część komentatorów uznaje jednak narracje o dziecięctwie za historyczne, choć nasuwają się liczne pytania odnoszące się tak do podobieństw między Łukaszem a Mateuszem, jak i różnic między nimi²⁰

II. JEZUS I JAN CHRZCICIEL

Prolog Ewangelii Łk 1,1-4, tak co do formy, jak i funkcji, nawiązuje do typowych hellenistycznych wstępów, które można znaleźć w starożytnych

¹⁶ Por. J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, s. 309-310. Niektórzy komentatorzy wskazują także na łączność z tradycją czwartej Ewangelii. Trudno jest jednak wskazać na istnienie w narracji Jana informacji łączących się z narodzeniem i dziecięctwem Jezusa (por. J. A. Bailey, *The Traditions Common to the Gospel of Luke and John*, NTSup 7, Leiden 1963; R. E. Brown, *Birth*, dz. cyt., s. 238).

¹⁷ Por. H. J. Cadbury, *The Making of Luke-Acts*, Peabody – Massachusetts 1999, s. 204-209.

¹⁸ Por. J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 305; R. E. Brown, *Birth*, dz. cyt., s. 242-243. Również starsze opracowania sugerują wtórny charakter narracji dziecięctwa w trzeciej Ewangelii (por. F. C. Conybeare, *Ein Zeugnis Ehräms über das Fehlen von C. I. und 2 im Texte de Lucas*, „Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft” 3 [1902], s. 192-197; J. Knox, *Marcion and the New Testament. An Essay in the Early History of the Canon*, Chicago 1942, s. 77n.; G. Rossé, *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologica*, Roma 2006, s. 114).

¹⁹ Por. R. E. Brown, *Birth*, dz. cyt., s. 250-253.

²⁰ W tym kontekście trudnym do zrozumienia wydaje się stwierdzenie H. Conzelmana, który z jednej strony uznaje, że teologia Łukasza łączy się ze wszystkimi jego pismami, z drugiej zaś strony stwierdza: *the authenticity of these first two chapters is questionable*; H. Conzelmann, *Theology of St. Luke*, Philadelphia 1982, s. 9. 118; J. Schmid, *Lukas*, s. 90; X. Léon-Dufour, *Les Évangiles et l'histoire de Jésus*, PD 1, Paris 1963, s. 90; O. Schneider, *Lukas. 1-10*, s. 78; J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 307; R. E. Brown, *Birth*, dz. cyt., s. 34n.

tekstach²¹ W Łk 1,5 następuje zmiana stylu. Łukasz rezygnuje z języka literatury hellenistycznej na rzecz greckiego stylu biblijnego LXX²² Obok przejścia z greki literackiej na grekę biblijną można także mówić o zamianie swojego pisarskiego wizerunku: hellenistyczną beznamiętność zastępuje charakterystyczną dla pisarzy biblijnych żarliwością. Poprzez aluzje, nawiązania do obietnic i oczekiwań narodu wybranego, wykorzystanie cytatów i typologii sprawia, iż Ewangelia dziecięstwa utrzymana jest w klimacie oczekiwania Izraela na Zbawiciela²³ Wypełnieniem tych oczekiwań jest opis wydarzeń związanych z narodzeniem Jana Chrzciciela i Mesjasza. Narracje te można określić mianem początku nowej interwencji Boga w dzieje świata. Jest to początek ziemskich dziejów Mesjasza.

Chociaż język Ewangelii dziecięstwa nosi wszelkie znamiona greki o charakterze starotestamentalnym, to analizując formę tej części należy podkreślić wierność Łukasza zasadom retorycznym, w myśl których należy opowiedzieć o tym, co stało się przed, podczas i po narodzinach bohatera. Takiemu celowi służy wprowadzony przez ewangelistę paralelizm między Janem i Jezusem. Podobne techniki porównawcze można odnaleźć w dziełach starożytnych pisarzy. W odróżnieniu jednak od nich Łukasz nie jest neutralny w swoich przedstawieniach. Zestawiając Jana Chrzciciela i Jezusa, podkreśla na różne sposoby wyższość tego ostatniego. Autor trzeciej Ewangelii wielokrotnie podkreśla szczegóły, które mają służyć ukazaniu Jana we właściwej relacji względem Jezusa – podkreślanie wyższości Jezusa nad Janem nie umniejsza roli i znaczenia Jana. Być może wcześniejsze spojrzenie na Jana i Jezusa jako na konkurentów – podobnie jak i spojrzenie Piotra i Pawła – ewangelista Łukasz zmienił na ujęcie podkreślające zgodność między nimi²⁴

Według R.E. Browna, również w dalszej części Ewangelii widoczne są paralele między Jezusem i Janem, zawsze jednak ze wskazaniem ewangelisty na większą godność Jezusa. Mimo że Jan jest kimś więcej niż prorokiem, to jednak nie przynależy do królestwa (zob. 7,26-28), a jego posługa jako chrzciciela nie jest posługą Jezusa (zob. 3,16; por. Dz 13,23-25; 18,25; 19,3). Znamiennym jest, iż spośród synoptyków tylko Łukasz stwierdza, że Jan nie był

²¹ Por. V.K. Robbins, *Prefaces in Greco-Roman Biography and Luke-Acts*, w: *Society of Biblical Literature 1978 Seminar Papers, One Hundred Fourteenth Annual Meeting 18-21 November 1978*, SBL 14, red. P.L. Achtemeier, Montana 1978, s. 193-207; P.L. Shuler, *Luke 1 – 2*, w: *Society of Biblical Literature 1992 Seminar Papers, One Hundred Twenty-Eighth Annual Meeting; November 21-24, 1992*, SBL 31, red. E.H. Lovering, Atlanta – Georgia 1992, s. 82-85.

²² Por. N. Turner, *The Relation of Luke I and II to Hebraic Sources and to the Rest of Luke-Acts*, „*New Testament Studies*” 2 (1955-56), s. 100-109; P. Benoît, *L'Enfance de Jean-Baptiste selon Luc I*, „*New Testament Studies*” 3 (1956-57), s. 169-194.

²³ Por. J. Nolland, *Luke (1-9,20)*, dz. cyt., s. 18; F. Bovon, *Lukas (Lk 1,1-9,50)*, dz. cyt., s. 47; G. Rossé, *Luca*, dz. cyt., s. 37.

²⁴ Por. A. George, *Le parallèle entre Jean-Baptiste et Jésus en Lc 1-2*, w: *Mélanges bibliques en hommage au R. P. Béda Rigaux*, red. B. Rigaux, A. Descamps, Gembloux 1970, s. 147-171; M.D. Goulder, *Luke. A New Paradigm. Part I: The Argument – Part II: Commentary: Luke 1.1-9.50*, JSNTSup 20, Sheffield 1989, s. 205.

Mesjaszem (Łk 3,15). W narracji dziecięctwa Łukasz ukazuje, iż Jan jest poprzednikiem Mesjasza²⁵. Nie podkreśla jednak jego ważności i roli eschatologicznego proroka, jak to czynią Marek i Mateusz. Co więcej, można odnieść wrażenie, iż Łukasz umniejsza rolę i znaczenie Jana bądź też – co wydaje się brzmieć bardziej poprawnie – podkreśla i koncentruje się na roli i znaczeniu Jezusa Chrystusa, względem którego Jan jest jedynie poprzednikiem²⁶.

To podkreślanie roli i znaczenia Jezusa – Jego wyższości nad zadaniem i posługą Jana – przenosi się także na wszystko, co łączy się z Janem czy Jezusem. Stąd też gdy rodzice Jana są „sprawiedliwi wobec Boga” (Łk 1,6), to Maryję Łukasz ukazuje jako pełną łaski (Łk 1,28). Matka Jana, mimo podeszłego wieku, staje się brzemienna w sposób naturalny, poczęcie zaś Jezusa jest cudowne. Jan będzie wielki w oczach Pana (1,15), Jezus zaś „będzie nazwany Synem Najwyższego” (Łk 1,32). Jan będzie szedł przed Panem (Łk 1,16-17), Jezus zaś będzie nazwany Panem, Zbawcą i Mesjaszem (Łk 2,11). Ukazane zostaje jednak, iż obaj – zwłaszcza Jezus – są wykonawcami boskiej historii zbawienia. Obaj także pochodzą od Boga: Jan jest prorokiem Najwyższego, a Jezus Jego Synem²⁷. Obok tych dwóch bohaterów, zostają ukazani także inni i ich wyjątkowa rola w historii zbawienia. Są oni jednak niejako uzupełnieniem dwóch głównych postaci – Jana i Jezusa²⁸.

Narracje dziecięctwa komentatorzy klasyfikują jako „historie o Jezusie”, „legendy o Jezusie” w ich różnych odmianach, choć klasyfikacje te są kwestią dyskusyjną²⁹. Według J. Fitzmyera, zasadne jest nazywanie – za Ericem Burrowsem³⁰ – narracji dziecięctwa „historiografią imitatywną (imitacyjną)” czy też „historiografią mutatywną”³¹. Określenie takie oznacza, iż treści historyczne obecne w Ewangelii zostały przez ewangelistę przepracowane teologicznie i zasymilowane do relacji literackich – biblijnych czy też pozabiblijnych³².

²⁵ Por. R. E. Brown, *Birth*, dz. cyt., s. 248n.; G. Rossé, *Luca*, dz. cyt., s. 113.

²⁶ Być może właśnie dlatego Łukasz tonuje odniesienie Jana i Eliasza. Znamiennym jest bowiem, iż w Ewangelii Marka i Mateusza obecne jest wyraźne wskazanie, że Jan jest oczekiwany Eliaszem (por. Mk 9,13; Mt 11,4; 17,12). Tymczasem w przekazie Łukasza te wyraźne wskazania są opuszczone. Łukasz jedynie zaznacza, iż Jan będzie pełnił posługę „w duchu i mocy Eliasza” (Łk 1,17; por. Łk 1,76). Por. J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 215; F. Bovon, *Lukas (Lk 1,1-9,50)*, dz. cyt., s. 57.

²⁷ Por. J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 309. J. Fitzmyer określa taki paralelizm jako „paralelizm with one-upmanship” (tamże, s. 315).

²⁸ Por. R. Laurentin, *Luc I-II*, dz. cyt., s. 23-42; P. L. Shuler, *Luke*, dz. cyt., s. 85-86; G. Rossé, *Luca*, dz. cyt., s. 37.

²⁹ Opracowania dotyczące Łk 1 – 2 podkreślają cechy narracyjne przypominające hagiografię. Por. O. Schneider, *Lukas. 1-10*, dz. cyt., s. 77; J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, s. 305; G. Rossé, *Luca*, s. 37. 112n.

³⁰ Por. E. Burrows, *The Gospel of the Infancy and other Biblical Essays*, London 1940.

³¹ Por. J. A. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 309; tenże, *To Advance the Gospel. New Testament Studies*, BRS, Grand Rapids – Cambridge – Livonia 1998, dz. cyt., s. 52.

³² Stąd też wskazuje, iż w przekazie Łukasza historia Jezusa jest nie tylko w znacznej mierze paralelna do historii Jana, ale zależna także od historii o dziecięctwie Samuela (por. 1 Sm 1-3). Por. S. Muñoz-Iglesias, *El Evangelio de la Infancia en San Lucas y las*

Inni określają Łk 1,5 – 2,52 jako gatunek podobny do starotestamentalnych historiografii (jak np. Księga Sędziów), poszczególne zaś części mają charakter legend i hymnów³³ Całość narracji dziecięstwa można podzielić, uwzględniając czas wydarzeń i występujących w nich bohaterów; poszczególne zaś opowiadania oddzielane są hymnami, które są quasi-refrenowymi, stanowiącymi objaśniające klucze do całości³⁴, bądź – jak uważają inni – elementami sztucznie interpolowanymi przez ostatniego redaktora³⁵ Zasadne wydaje się traktowanie Łk 1 – 2 jako teologicznego spojrzenia na Jezusa, a także w pewnej mierze na Jana. Wybrane narracje służą jedynie za tło dla właściwego ukazania i proklamowania, kim jest Jezus (i kim jest Jan)³⁶

Pierwsze dwa rozdziały Ewangelii św. Łukasza mają budowę symetryczną i posiadają strukturę dramatu składającego się z siedmiu scen. Być może początkowo narracje o Janie i Jezusie były niezależnymi jednostkami. Dopiero Łukasz przedstawił je paralelnie. Paralelizmy, które występują w Łk 1,5 – 2,52, to technika charakterystyczna dla autora trzeciej Ewangelii, aczkolwiek należy zauważyć, że początek Ewangelii dziecięstwa – szczególnie opisy zwiastowań – są przekazem bardzo dokładnym, w dalszej zaś części stają się bardziej ogólne i przywołują mniejszą ilość faktów. Być może taki stan spowodowany jest tym, że autor pragnął ułożyć opowiadanie według założeń paralelizmu, musiał jednak liczyć się z faktami historycznymi, które nie poddawały się łatwo zamierzonej redakcyjnej obróbce. W całym działaniu redakcyjnym ewangelisty należy pamiętać, że za Łukaszowym paralelizmami kryje się nieustanne podkreślanie wyższości Jezusa. W opinii R.E. Browna trudno jest jednoznacznie wyznaczyć początek i zakończenie poszczególnych jednostek. Trudno także jest wskazać w pełni uzasadnienie takiej właśnie ułomności przekazu. Próbował on wskazać strukturę pierwszej fazy kompozycyjnej przed dodaniem pieśni (Łk 1,46-55.67-79; 2,28-33) i uzupełnienia (Łk 2,41-52)³⁷

Zasadniczo komentatorzy przyjmują budowę narracji dziecięstwa:

A Zapowiedź narodzin Jana Chrzciciela (Łk 1,5-25)

A' Zapowiedź narodzin Jezusa (Łk 1,26-38)

B Narracja o narodzinach Jana Chrzciciela (Łk 1,57-80)

B' Narodziny Jezusa (Łk 2,1-40).

infancias de los héroes bíblicos, „Estudios Bíblicos” 16 (1957), s. 329-382; G. Rossé, *Luca*, s. 111-113.

³³ Por. F. Bovon, *Lukas (Lk 1,1-9,50)*, dz. cyt., s. 46.

³⁴ Por. A. Gueuret, *L'engendrement d'un récit: L'Évangile de l'enfance selon saint Luc*, LD 113, Paris 1983, s. 295.

³⁵ Por. R.E. Brown, *Birth*, dz. cyt., s. 244.

³⁶ G. Rossé stwierdzi: *La legittimità di tutta storia dell'infanzia non è fondata sull'esattezza della ricerca storica di Luca, essa è piuttosto da cercare nella confessione pasquale della comunità* (G. Rossé, *Luca*, dz. cyt., s. 113).

³⁷ Por. J. Łach, *Dziecię się nam narodziło*, dz. cyt., s. 86; R.E. Brown, *Birth*, dz. cyt., s. 251n.

Pierwszą symetrię Łukasz zamyka narracją o spotkaniu Elżbiety i Maryi (Łk 1,39-56) drugą rozważaniami o dwunastoletnim Jezusie w świątyni (2,41-52)³⁸

Mając na względzie tradycję i redakcję tekstu Łk 1,5-2,52, jak również specyficzne przedstawienie poszczególnych bohaterów, zasadnym wydaje się uznanie, iż Łukasz nie tylko przedstawił historię dziejów Jezusa oraz działalność poprzedzającego Jego posługę Jana, ale także wypowiedział adresatom, jak należy rozumieć działania Jana i Jezusa. Poprzez odpowiednią budowę i scharakteryzowanie postaci podkreśla, iż Jezus jest prawdziwym i oczekiwanym Mesjaszem. Jan zaś jest jedynie tłem – osobą poprzedzającą i przygotowującą nadejście Pana. Być może takie ukazanie Jana miało swoje *Sitz im Leben* w sytuacji pierwotnego Kościoła, w którym obok uczniów Jezusa byli także sympatycy Jana Chrzciciela, którzy być może zbyt podkreślali rolę i znaczenie syna Zachariasza. Dodana zatem później Ewangelia dziecięctwa, miała za zadanie uporządkowanie i właściwe ukazanie tej relacji.

JOHN AND JESUS IN THE INFANCY GOSPEL – TRADITION AND EDITING

Summary

The Infancy Gospel is the first part of the Gospel of Luke, which precedes Jesus' arrangements to his ministry and his preaching in Galilee, then his way to Jerusalem and the Passion events. The long and complicated history of Luke 1,5 – 2,52 editing, as well as probably the late time of including this part in the Gospel indicates that, apart from the intentions presented in the preface to the Gospel, the Evangelist had some more of them. Perhaps one of his aims was to describe the appropriate relation between John the Baptism and Jesus. The author of the third Gospel repeatedly emphasizes the details, which are to prove Jesus' superiority over John. But at the same time they are not to depreciate John's importance.

Keywords:

Infancy Gospel, John the Baptist, Jesus, historicity, editing

³⁸ Por. M. Dibelius, *Die urchristliche Überlieferung von Johannes dem Täufer*, FRLANT 15, Göttingen 1911, s. 67. Szerzej nt. struktury narracji dziecięctwa u Łukasza, zob.: J. Fitzmyer, *Luke (I-IX)*, dz. cyt., s. 313-321; F. Bovon, *Lukas (Lk 1,1-9,50)*, dz. cyt., s. 46n; J. Nolland, *Luke (1-9,20)*, dz. cyt., s. 20n; S.C. Farris, *The Hymns of Luke's Infancy Narratives. Their Origin, Meaning and Significance*, JSNTSup 9, Sheffield 1985, s. 99n.